

● Szeged új díszpolgára: Kristó Gyula

Európában fölértékelődnek a nemzetek

Itt élek 41 éve, tehát nyitott könyv az életem, ez a kisközösség ismer engem; ha ez a kitüntetés bekövetkezett, talán jól sáfárcodtam a dolgaimmal – mondja a magyar középkor kiváló kutatója, a József Attila Tudományegyetem történelemszakkészítője, a friss akadémikus, Kristó Gyula. A Magyar Tudományos Akadémia május eleji közgyűlésén a köztestület levelező tagjává választották, Szeged napján pedig a város díszpolgára lett.

● **Különös egybeesés: városi polgárként és tudósként szinte egyidőben kapja meg a legnagyobb elismerést. Megfogalmazná az érzelmeit?**

– Először meglepett, hiszen arról van szó, a szűkebb és a tágabb közösség megbecsülését élvezem és ritka ajándékként a sorsnak még szellemi és testi erőim birtokában, hatvan éves korom alatt. Itt élek 41 éve, tehát nyitott könyv az életem, a sikereim, a kudarcaim, ismert az érdeklődési köröm, a vitáim, a kapcsolódásaim, a be nem kapcsolódásaim – ez a kisközösség engem ismer. Igen jó érzéssel tölt el, hogy ha ez a kitüntetés bekövetkezett, talán jól sáfárcodtam a dolgaimmal. Ami az Akadémiát illeti – először 12 évvel ezelőtt jelölték. Hogy most lettem levelező tag, ez benne van a pakliban. Olyan területen, ahol nem lehet stopperrel mérni, nem kérhetjük ezt számon. Akkor sem lettem volna elégedetlen, ha sohasem leszek akadémikus, mert tudom, hogy nagyon sok kiváló ember nem lett az. Nem tréfiából mondom, az a valóság, hogy akadémikussá válni: csapatmunka. Nekem produkálni kell, akik pedig döntnek, azoknak fogékonyan kell lenniük a munkámra. Még egyszer mondom: az egészen az a legszebb, hogy a két külön-külön is nagy elismerést én szinte egyszerre kaptam.

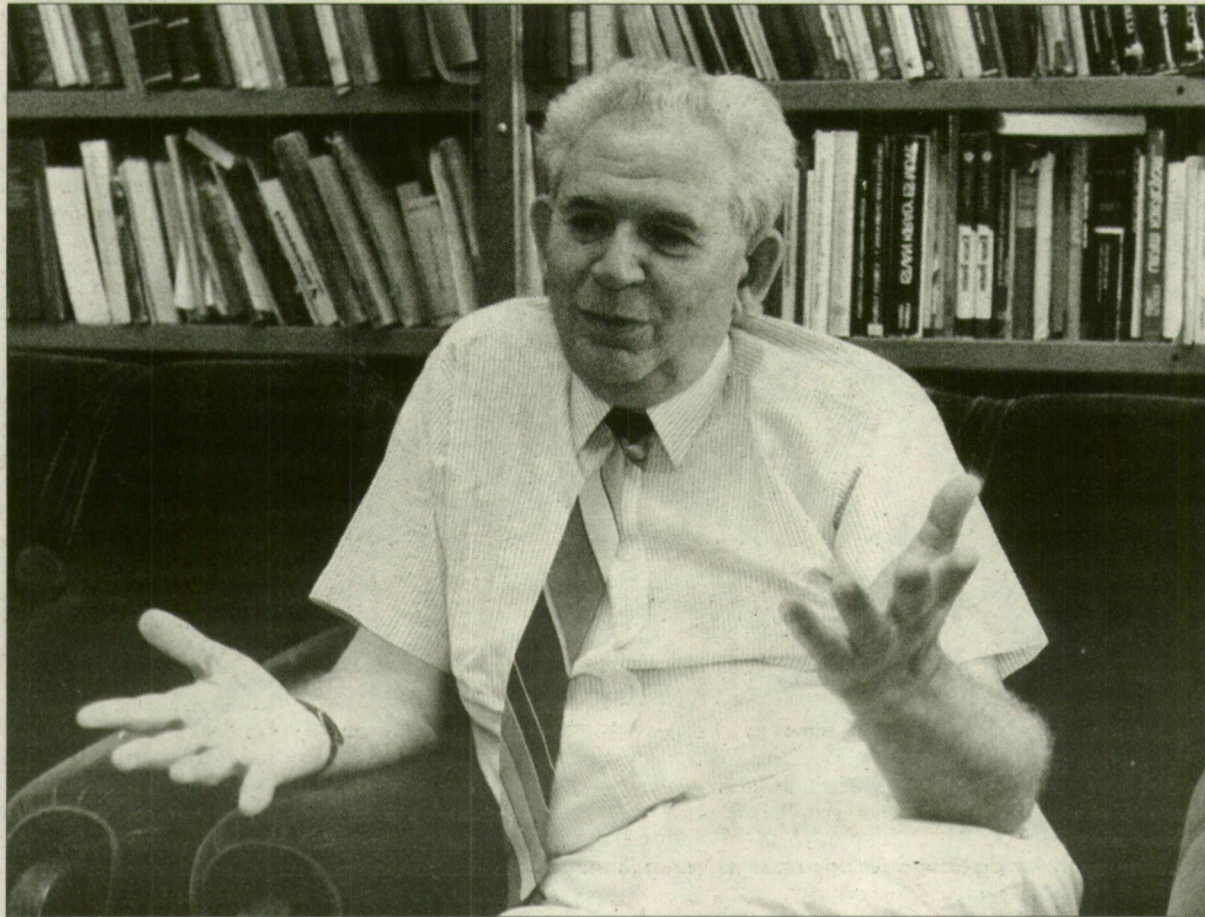
● **Mi lett volna, ha nem történetész?**

– Matematikus. Csak azért nem mentem matematika szakra, mert akkor még szigorú két szakos rendszer volt, és nem tudtam mit választani mellé. Semmi vonzalmam nem volt a matematikával szemben, párosított kísérletet tárgyaltam, a matematika elmélete érdekelt. A történelemben is a forrásokra építő elméletiség érdekelt: az, hogy

mit tudunk a múltból visszaperelni.

● **Másként látja-e a történetet a napi politikát, mint az az ember, aki nem ismeri a múlt vélelmét?**

– Csak nem a választásokról akar kérdezni? Nekem is ugyanazok a tömegkommunikációs források állnak rendelkezésemre, mint bárkinak. Ha egy vasesztétikusnak megmutatnak egy megmunkált darabot, talán szakszerűbb véleményt tud róla mondani – legfeljebb ennyi lehet a különbség. Ha a történetet a politikáról kérdezik, nem szakember ugyan, de a történelem valahol mégis csak a politikában folytatód-



Kristó Gyula: A demokrácia gyakorlásához műveltség és jólét szükséges. (Fotó: Schmidt Andrea)

dik, s a mai politikából holnapra történelem jegecsesedik ki. Nos, a történelem dolga még annyival nehezebb, hogy – a példánál maradva – míg az elkészült vasmunka befejezett mű, a történelem a napi politikán keresztül vezet a jövőbe, ennél fogva sohasem lezár. Futószarvas-lövészetre kér?

● **Elismerem, ez nem történetész feladat, mégis: tegyen egy kísérletet!**

– A választások most lezajlott első fordulóját után meglepett és nem lepott meg – az apátia. Mert a nagyfokú távolmaradást az apatiának vagyok hajlandó betudni. A demokrácia görbülékeny gyakorlásához kétségtelenül egyfajta műveltség és bizonyos fokú jólét szükséges, egyébként a legjobb demokratikus szándékok is visszajárnak. Ez a történelem nagy tanulsága, amely a modern korokban is érvényes. Nagyon érdekes ezen kívül, hogy a vártnál is erősebben érvényesült az a polarizálódás, amiről tudtuk, hogy be fog következni. Bármilyen szimpatikusak is valakiknek egyes kis pártok, a politika végtére profi tevékenység. Féltő, hogy a civil szerveződések és a profi politikai pártok közti választóvonalak nálunk még nem eléggé erősek. A következő időszak egyik legnagyobb kihívása szerintem az lesz, hogy a csökkenő számú – két-három, legfeljebb négy – pártnak még tovább kell változtatni oly módon kell megfelelnie nagy tömegek várakozásainak, hogy egyre erőteljesebben gyűjtőpárt jellegű legyenek. Másrészt ezeknek a pártoknak mindent meg kell tenniük azért, hogy ne elbeszéljenek a társadalom feje fölött, jobbik esetben mellette, hanem érdekeltté kell tenni a társadalmat a politikai irányvonalak megszabásában, a pártelit kiválasztásában. Hiszen végső soron a politikai intézményrendszernek,

a demokráciának a tömegek adják a legitimitást.

A részvételi arány nem volt eurokonform, viszont a

pártok számának csökkenése és gyűjtőpártokként való megjelenésük európai jelenség. A kívánatos állapot az, amikor néhány profi, ütőképes párt érdemi párbeszédet képes folytatni a társadalommal és olyan helyzetet teremti, hogy az emberek valóban polgári öntudattal mennek választani, mert érzik, hogy történelmi távon ennek értelme van.

● **Működhet a jelen alakításában a történelmi tudatosság? Képesek vagyunk tanulni a magunk vagy a mások történelméből?**

– Egyrészt hatnak bizonyos dolgok, amelyeket az emberek nem biztos, hogy észrevesznek. Azért mondom, hogy bizonyos dolgok, mert nem tudom megnevezni ezeket az erőket, amelyek mintegy vakon hatnak. Nem vitás például, hogy a szocializmust sok ember akarta megmenteni, és amikor kiderült, hogy nem menthető, akkor egy csomó ember a „vívmányait” akarta „átmenteni” a kapitalizmusba. Ez persze nem működik, tudatos elhatározásokkal nem lehet változtatni a történelem menetén, nem lehet átugrani fejlődési szakaszokat. A történelemben tehát egyrészt az emberi szándékok ellenére történnek dolgok. Másrészt kétségtelenül lehet tanulni a történelemből, de ennek korlátai vannak: hiába tudjuk, hogyan kellene, hogyan szeretnénk, egy bizonyos – számunkra meghatározhatatlan – ponton túl nem tudjuk befolyásolni a vak erők érvényesülését.

● **Hogyan lehet ezzel a tudattal több mint nyolcvan történettudományi könyvet írni?**

– Helyesbítésem kell, mert ugyan valóban nyolcvan fölül van a könyveim száma, de ebből „csak” hatvannyolcat írtam önállóan vagy társszerzőkkel, a többi szerkesztettem. Azt gondolom, amit lehet, azt azért érdemes megfigyelni a történelemből. A könyveim rettentő sokfélék, vannak közöttük különféle forráskiadások, névtani, őstörténeti, Árpád-kori, Anjou-kori, helytörténeti, magyar és idegen nyelvű történeti munkák. A témáimat hat évszáz-

adból merítem. Ilyen mennyiséget csakis úgy tudok produkálni, hogy egy időben több témával foglalkozom. Kezdetől fogva

szimultán játékos vagyok,

ebben találok örömet. És nem szeretek öt embernek írni. Mindig tudatosan töreksem arra, hogy bárki, aki érdeklődik, örömmel olvassa az írásaimat és ne legyenek megértési nehézségei. Mindazonáltal az úgynevezett népszerűsítő munkáim sem eszék – még az egykori Magvető Kiadónál megjelent könyveimben is ragaszkodtam a labjegyzetekhez –, mert nincs fontosabb számomra, mint állításaim hitelességének bizonyítása.

● **A Kárpát-medence történetének kutatójaként hogyan látja az itteni nemzetállamoknak a jövőjét az európai integrációban?**

– Először is: ezek jobbra nem nemzetállamok. Államok, amelyek több nemzeti-szerűek. Mondjuk Franciaországban tényleg nemzetállam jött létre, de az nagyon keletre dőlő eredménye volt, aminek hatása máig megnyilvánul, például abban, hogy az Európai Unióban éppen Franciaország tiltakozik legelőkeltebben, amikor a külföldi nemzetiségi jogok elismerése vagy kodifikálása kerül szóba. Közép-Kelet-Európában nem jött létre ilyen nemzetállamok, még ott sem, ahol kifejezetten ez volt a szándék. De a Habsburgok például sohasem akartak osztrák nemzetállamot létrehozni. Nemrég kötetet írtam a magyar nemzet megszületéséről, most fejeződött be az egyetemen egy fél éves kurzusom, amely a

„Mi a magyar a legrégebbi időben?” kérdéskörrel foglalkozott, tehát a népi, nemzeti identitás kérdésével. Nehéz feladat, nem pályakezdőknek való, viszont az én koromban már nem illik megfutamodni egy ilyen kihívás előtt. Ezért válaszolok a kérdésre. Istengigazából úgy gondolom, hogy az államoknak a szuverenitás egy részéről biztosan

le kell mondaniuk az Unióban. Az állami szuverenitás olyan nagy dolgairól, mint például az önálló pénz, a saját területén teljhatalmat gyakorló kormányzat. Biztosan sokáig megmaradnak az államok, de nem rendelkeznek a korábbi szuverenitással. Mint a kor története tudom, hogy az állam fogalmához a középkorban nem tartozott hozzá a szuverenitás. Egy sor nem szuverén állam létezett és az abszurdum mindössze két szuverén állam volt: a kelet és a nyugat-római császárság. De ettől még a többi is állam volt. Az EU-ban csökkentett szuverenitású államok fognak működni – és a nemzetek fognak megmaradni.

● **De mi az, hogy nemzet?**

– Valóban roppant nehéz definiálni ezt az immateriális dolgot, a legteljesebb terminológiai zűrzavar uralkodik. Nemzeti tizenegy – mondjuk a futbalcsapatra, pedig állami és nem nemzeti tizenegyéről van szó, hiszen Bölöni a román térfélen rúgta a labdát, mert bár magyar nemzetiségű, de román állampolgár volt. A „nemzeti” rendező elve nem az államhatár és az állampolgárság, hanem egy lelki tényező: az, hogy én hova tartozóknak érzem magam. A jövő Európájában nem az államok, hanem a nemzetek fognak fölértékelődni.

● **A nyelvben-kultúrában kifejeződő nemzetek?**

– Nem a nyelv lesz a döntően meghatározó, mint ahogy régen sem az volt. Annnyiban volt fontos, amennyiben a kommunikációt biztosította. Emlékeztetem, hogy a latin volt a hegemón nyelv. A nemzet egy nagyon bonyolult lelki konglomerátum. Magyarul beszélni, magyar anyanyelvűnek lenni – beletartozik, de nemcsak ez a kohéziós tényező. Hanem az az érzés is, hogy én ennek a közösségnek a sorsát vállalom, ebben osztozom, érzékenyülök a himnusz hallatán, a sikerein, büszke vagyok nagy embereire és így tovább.

A lelki azonosság, a közösségi tudat élménye a meghatározó.

Nehéz ezt szavakkal kifejezni, hiszen egy érzésről van

szó, a valahova tartozás élményéről, ami erősen szubjektív – és nagyon tartós dolog. Az a véleményem tehát, hogy az új Európa – egyébként ugyanúgy, mint a középkori – többféle identitást tud majd kifejezni.

● **Ezért jogos azt is mondan, hogy az új Európa a régiók Európája lesz?**

– A régió azt fejezi ki, hogy az egymás mellett élő emberek egymásra vannak utalva. Akkor is, ha nem ugyanahhoz a nemzethez tartoznak.

A szomszédsági élmény fog szublimálódni egy földrésznyire,

ahol tiltakozni fognak az emberek a mesterséges elválasztás és megkülönböztetés ellen. A jövő Európája egyszerre lesz globalizálódó, a világpolgár otthona, ugyanakkor megmaradnak bizonyos állami keretek, megmarad a nemzeti együtartozás és ehhez fel fog zárkózni a regionális együtartozás. Mindezt nem most találjuk ki, mindegyiknek mélybe nyúló gyökerei vannak. A középkorra is jellemző volt egyfajta univerzalizmus, az emberek bármely államból eljártak a nagy európai központokba tanulni, a nemzetek a 12–13. század óta megvannak. Csakhogy aztán a nemzeteket a kívülről betört ideológiák tökéletesen megzavarták, a határok elválasztották a szomszédokat, az államokat szembeállították egymással, kijátszották egymással a hazafiságot és a kozmopolitizmust. Ezek a sarkok, szövegetek fognak ismét lekerekedni. És nem azért, mert egyes politikusok ezt találták ki és ügyesen megvalósították, hanem a már említett, vakon ható történelmi törvényszerűségek révén. Ezek fognak visszabillenteni a normális kerékvágásba, az emberi együttélés rendes keretei közé.

● **Szeged monográfusaként, történetének ismeretében milyen jövőt ísmel a városnak? Reális várakozás-e az európai régiók között szerepéről?**

– Ehhez végre kell értenem. A történetész akkor tud valamit mondani a jelennek a jövőbe átnyúló tendenciáiról, ha egy szerves fejlődést kiérthet nyomon. Itt arról szó sem lehet. Itt annyiszor szakították meg a szerves fejlődés menetét, hogy semmi sem lehet következtetni. Az 1918-as, 1920-ban szentesített iszonyatos kataklizma következtében, amely az ország-központi várost az ország szélére dobta, Szeged elvesztette déli és keleti hátszögét. Nem volt elég ezt elszívni, utóbb a jugoszláv határ közelsége miatt nem fejlesztésre ítélték. Tudomásul kell venni, hogy Szeged – nem először, hiszen a török alóli felszabaduláskor például a túlsó parton a félholdas zászló lobogott – újra határos lesz. Legalábbis a mi életünkben bizonyosan itt fognak húzódnai az Unió határai, és ezek alighanem keményebb határok lesznek, mint a törökkoriak vagy „láncos kutya-koriak”. Ma még csak nem is sejtjük, hogy lehet-e régiókörpont ez a város, hiszen ezt alkalmasint a román

fejlődés is befolyásolja, amely Temesvár sorsát is meghatározza – vagyis teoretikus az a vita, amely Szeged vagy Temesvár régiókörpont szerepét latolgatja. Annyi biztos, hogy addig itt semmi sem történik, amíg az autópálya nem ér ide, nem lesz repülőtér és egyéb infrastruktúrális hiányok miatt nem lesz investíció.

● **Néha az az ember érzése, mintha kissé sértetten hivatkoznánk a város meglévő szellemi kapacitására és mintha a piacot hibáztatnánk, amiért ezt nem veszi elég jól...**

– Az itt összpontosult szellemi kapacitás döntően alapvető jellegű, és sokfélesége ellenére is bizonyos szempontból egyoldalú. Én félek attól, hogy az említett ágazatok magas színvonalán nem lesz elég a régiókörpont szerepkörhöz. A pénzügyi, az ipari, az agrár, a műszaki szakértelem elengedhetetlen az európai betagozódáshoz, a tőke és a technika nemzetközi áramlásába való bekapcsolódáshoz és ez itt jórészt hiányzik. Szerény a képzés, alig van ilyen jellegű munkahely. Valamit ki kell találni, lépni kell, különben Szeged lemarad és jelentéktelen hátszéli várossá süllyed.

● **Az egyetemi integrációknál valamilyen megoldást a képzési irányok gazdagítására?**

– Biztos vagyok benne, hogy egy sok karú egyetem létrejöttére nem egyszerűen azért van szükség, mert ezt a kormány öhajtja és mert világbanki pénzhez lehet így jutni, hanem

az egyetem és a város szerves fejlődése érdekében is.

A közgazdasági kar létrehozására már van határozat, ez nagyon jó, de véleményem szerint az említett, jelenleg hiányzó szakágazatok közül legalább még egyet meg kellene szervezni. Nyilvánvaló, hogy itt soha nem fognak kohótermékeket képezni. De nem tartom elképzelhetetlennek – az Élelmiszeripari Főiskola, a Szegedi Biológiai Központ és a Gabonakutató bevonásával – egy agrárkar létrehozását, hiszen ehhez valóban megvan a szellemi kapacitás, és ez ki-törési pont lehetne a város számára is. Rektor koromban kezdtem el mondogatni – ez 1982–85 között volt –, hogy az egyetemnek afelé kell mennie, hogy szolgáltatson. Nem arattam akkor nagy sikert ezzel, pedig ma már világosan látszik, hogy a mi tevékenységünket, az egyetemét, a piac fogja visszaigazolni. Olyan képzést kell nyújtunk, olyan erővel és olyan pénzzel, hogy a diákok ide jöjjenek és ne máshova. Amelyik intézmény nem tud piacépes diplomát adni vagy csak túl drágán, az tíz évben belül meg fog szűnni. Magunk között szólna eddig se nagyon számtott, hogy milyen minőségű a diploma; ezután pedig egyre inkább az fog számítani, hogy melyik egyetem adta ki. Vagyis a szegedi egyetemnek sürgősen meg kell csinálnia magát, különben bajba kerül.